

25 rokov Ramsarskej konvencie

J. Kadlečík: 25 Years of the Ramsar Convention. Život. Prostr., Vol. 30, No. 6, 293–298, 1996.

The Strategic plan covering the years 1997–2002 has been adopted by the 6th meeting of the Conference of the contracting parties of the Convention on wetlands of international importance (Ramsar, 1971). The issues, trends and objectives of the Ramsar Convention include:

- Strategic planning.
- Sufficient water sources and their quality assurance.
- Restoration and rehabilitation of wetlands.
- Integrated management and planning at catchment level.
- Assurance of special management and wise use of all wetlands.
- To carry out EIA at wetlands where change in ecological character is likely.
- Conservation of special wetland habitats.
- Support of inventory, research and monitoring of wetlands.
- Improvement of organizational support, legislation and administrative structures.
- Involvement of local communities and private sector in conservation and wise use of wetlands.
- Reinforcement of the capacity of institutions and support of education and public awareness.
- Economic evaluations of the benefits and functions of wetlands.
- Terminology determination, recruitment and specification of criteria for application of mechanisms of the Convention.
- Improvement of the technical work of the Convention.
- Improvement of the financial resources and of the systems of funding and changes in development assistance policy.
- Improvement of cooperation with other related conventions, organizations and agencies.
- Support of non-governmental organizations.

Šieste zasadnutie zmluvných strán Dohovoru o mokradiach majúcih medzinárodný význam najmä ako biotopy vodného vtáctva (Ramsar, 1971), predstavuje kvalitatívny pokrok v úsilí členských štátov pri plnení záväzkov vyplývajúcich z Dohovoru i v spolupráci pri ochrane a rozumnom využívaní mokradí. Tohoročná konferencia v Brisbane vytýčila hlavné smery a trendy pri prechode do nového tisícročia. Vo vyhlásení k 25. výročiu Ramsarskej konvencie vyjadrili účastníci zvýšenú potrebu zjednotenia postupov v záujme ochrany mokradí, výmeny poznatkov o funkciách a hodnotách

mokradí, spôsobe ich obhospodarovania a starostlivosti o ne. Zároveň odporučili venovať väčšiu pozornosť aj výchovným a vzdelávacím programom, zdokonaľovaniu informačných materiálov a riadiacich mechanizmov.

Za uplynulých 25 rokov aj vďaka Ramsarskému dohovoru značne vzrástlo pochopenie hodnôt a významu mokradí v povedomí verejnosti, mimovládnych organizácií, ako aj vlád. Ramsarská konvencia podstatne rozpracovala pojem „múdre využívanie mokradí“, a považuje ho za synonymum k „trvalo udržateľnému využívaniu“, na

ktorom je v súčasnosti založená jej koncepcia. Zvýrazňovanie ochrany mokradí a ich biodiverzity sa prenieslo i do ďalších aktivít a konvencií na globálnej či kontinentálnej úrovni. Napríklad Smernica Rady Európy 92/43/EEC z r. 1992 o ochrane prirodzených biotopov fauny a flóry (Habitats Directive) vytvára predpoklady aj na ochranu mokradí a ich druhovej rozmanitosti. Jej cieľom je vytvorenie súvislej európskej siete osobitne chránených území (Natura 2000) so zvláštnou starostlivosťou. Európska stratégia biologickej a krajinskej diverzity z r. 1995 je nástrojom na uplatňovanie opatrení, okrem iného aj v ochrane riečnych ekosystémov a vnútrozemských mokradí.

Konferencia v Brisbane pri príležitosti 25. výročia Konvencie prijala Strategický plán na roky 1997–2002. Je zameraný na lepšie využívanie existujúcich mechanizmov a vytyčuje novú orientáciu. Určuje najdôležitejšie oblasti, ktoré sa musia riešiť, aby naplnili výzvy 21. storočia. Najvýznamnejšie trendy a úlohy Ramsarskej konvencie možno zhrnúť do nasledujúcich bodov:

Strategické plánovanie

Viacere štáty vypracovali alebo začali spracúvať národné programy ochrany a múdreho využívania mokradí a zapracovali problematiku mokradí do národohospodárskeho plánovania a ďalších plánovacích a rozhodovacích procesov na všetkých úrovniach. Vytváranie národných koncepcií v rôznej forme, napr. aj zahrnutie problematiky mokradí do národných stratégií a akčných plánov ochrany biodiverzity, ochrany prírody či vodného hospodárstva, je prvoradou úlohou pre najbližšie roky.

Zabezpečenie dostatočných a kvalitných zdrojov vody

Voda a hospodárenie s ňou nadobúda kľúčový význam pre existenciu ľudstva. Svet začína byť znepokojený rýchlosťou ubúdania sladkej vody vhodnej na použitie. Ak bude tento trend pokračovať, v niektorých krajinách môže nedostatok vody v najbližších 30 rokoch vyvolať sociálne napätie a nestabilitu z hľadiska národnej bezpečnosti. Zachovanie rozsahu a stavu prírodných mokradí môže byť jedným z riešení na odvrátenie týchto nebezpečenstiev. Za posledných 100 rokov nastal však alarmujúci úbytok prírodných mokradí, najmä v rozvinutých krajinách (počas uplynulých 40 rokov aj v bývalých socialistických štátoch, tropických a subtropických rozvojových krajinách).

Zabezpečenie vody a iných zdrojov pre narastajúcu svetovú populáciu a súčasné udržiavanie biologickej diverzity mokradňových ekosystémov bude jednou z najvýznamnejších úloh plánovacích a rozhodovacích orgánov na všetkých úrovniach. Úlohou Dohovoru

bude zabezpečiť, aby sa brali do úvahy prírodné hodnoty a funkcie mokradí. Konferencia v Brisbane venovala osobitnú pozornosť potrebe zosúladenia obhospodarovania vodných zdrojov a ochrany mokradí. Dostupné vodné zdroje predstavujú len 1% vodstva našej planéty. Predpokladá sa, že ľudská populácia si r. 2025 bude nárokovať využívať ich až na 70%. Najmä po Konferencii OSN o životnom prostredí a rozvoji v Riu de Janeiro r. 1992 sa vo zvýšenej miere uznáva potreba ochrany a múdreho využívania mokradí. Aktivity v tomto smere vyvíjajú mnohé významné inštitúcie, ako Svetová banka, Výbor pre rozvojovú pomoc Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD), Globálny fond pre životné prostredie (GEF), ale i nové konvencie, najmä Dohovor o biologickej diverzite. Konferencia v Riu sa uzniesla opustiť trendy získavania nových vodných zdrojov a rozhodla o zameraní sa na trvalo udržateľné spôsoby obhospodarovania a optimálne využívanie dostupnej vody pri súčasnom znižovaní znečistenia, zlepšovaní účinnosti zavlažovania novými technológiami a na zmene podpornej politiky.

Aj konferencia v Brisbane prijala rezolúciu zdôrazňujúcu význam hydrologických funkcií mokradí (dopĺňanie zásob podzemných vôd, zlepšovanie kvality vody a zmiernenie záplav). Upozorňuje na zložité vzťahy medzi vodnými zdrojmi a mokraďami, na nedostatok hydrologických údajov pre kvantifikáciu vodohospodárskych funkcií mokradí a naznačuje cesty k dosiahnutiu zmeny.

V oblasti znečistenia sa sústreďuje pozornosť predovšetkým na toxické chemikálie s biokumulatívnym účinkom alebo s účinkom na endokrinný systém a na potrebu ich ďalšieho skúmania a eliminácie zo životného prostredia.

Obnova a revitalizácia mokradí

V niektorých, najmä rozvinutých krajinách, dosiahla strata a degradácia mokradí za posledných 50 rokov až 70% ich pôvodnej rozlohy. Mnohé štáty, napr. Európskej únie, už pristúpili k opatreniam na zachovanie, obnovu a zlepšovanie stavu mokradňových lokalít. Tieto opatrenia vyplývajú i z nových záväzkov prijatých v Dohovore o biodiverzite, Smernici Rady Európy o ochrane prírodných biotopov (Habitats Directive) a predstavujú prioritu Strategického plánu Ramsarskej konvencie. Aj v záveroch seminára *Revitalizácia prírodného prostredia v Európskej únii*, uskutočneného v máji 1995 v Kodani, sa zdôrazňuje, že obnova mokradí môže byť významným nástrojom pri riešení problémov vodného hospodárstva, zlepšovaní kvality povrchových a podzemných vôd a obmedzovaní ničivých účinkov záplav. Vyzýva k zahrnutiu obnovy mokradí do národných stratégií ochrany prírody, vodného hospodárstva a pôdohospo-

dárstva, ako aj k stanoveniu prioritných území, metódy revitalizácie a k monitorovaniu týchto území i výsledkov revitalizácie.

Integrované obhospodarovanie a plánovanie povodí

Každá činnosť v hornom úseku povodia sa určitou formou prejaví v nižších úsekoch toku. Plánovanie a obhospodarovanie mokradí na úrovni povodia je základom holistického riešenia problematiky mokradí. Tento prístup prispieje k lepšiemu zabezpečeniu vodných zdrojov a manažmentu mokradí ako celku. Predpokladom integrovanej ochrany mokradí je úzka koordinácia a spolupráca rozhodovacích orgánov v povodí s odbornými zložkami a inštitúciami.

Zabezpečenie osobitnej starostlivosti o všetky mokrade

Ramsarská konvencia i ďalšie medzinárodné aktivity považujú zabezpečenie ochrany mokradí a osobitnej starostlivosti o ne za dôležitý princíp činnosti členských štátov. Podporuje sa vyhlasovanie čo najväčšieho počtu rôznych typov mokraďových lokalít za chránené tak, aby mali dostatočne veľkú výmeru a aby sa zabránilo ďalšiemu úbytku či degradácii mokradí a ich biologickej

diverzity. Proces plánovania a riadenia starostlivosti o ramsarské a ďalšie významné lokality je podrobne rozpracovaný a využíva sa pri príprave programov starostlivosti v mnohých krajinách sveta. Pozornosť sa venuje aj prepájaniu mokradí biokoridormi. Tento trend je výrazný pri realizácii Európskej ekologickej siete (EECONET).

Uplatňovanie hodnotenia vplyvov na životné prostredie (EIA) pri predpokladaných zmenách ekologických pomerov v mokradiach

Včasná aplikácia procesu EIA so zohľadnením kumulatívneho efektu ďalších činností v povodí s možnosťou odmietnutia nevhodných zásahov je jedným z potrebných mechanizmov na dosiahnutie rozumného využívania mokradí. Konferencia v Brisbane odporúča Konvencii pripraviť smernice pre použitie EIA v mokraďových ekosystémoch.

Ochrana špecifických biotopov

Ramsarská konvencia vyzýva k ochrane najmä takých typov mokradí, ktoré sú nedostatočne zastúpené v Zozname mokradí medzinárodného významu. Patria

Zvyšky mokradí na Žitnom ostrove (lokalita Dolné lúky)

k nim napr. rašeliniská. Významu ekosystémov rašelinísk pre životné prostredie i hospodárstvo a potrebe ich zachovania sa v poslednom období venovali i viaceré ďalšie medzinárodné semináre a konferencie. Ich závery (napr. Trondheimská deklarácia z r. 1994, Edinburská deklarácia z r. 1995) usmerňujú medzinárodnú pozornosť na ochranu rašelinísk, prioritne na ich inventarizáciu, výskum, monitoring a trvalo udržateľné využívanie.

Ku špecifickým mokraďovým biotopom patria aj pobrežné ekosystémy, koralové útesy, mangrovové lesy, príbrežné porasty morskej vegetácie a ďalšie.

Podpora inventarizácie, výskumu a monitoringu

Inventarizácia a dokumentácia sú základné predpoklady poznania zdrojov mokraďí v krajine, ich stavu, charakteristík a funkcií, sú dôležité i pre potreby ich ochrany, revitalizácie a obnovy. Vedecký výskum je základom kvalifikovaného prístupu k zabezpečeniu ďalšej existencie a racionálneho využívania mokraďí. Ich výskum by sa mal zamerať okrem druhového bohatstva a ekologických požiadaviek druhov na ekologické funkcie mokraďí v krajine, vplyvy chemického zloženia vody, na hydrologiu a mikrobiológiu mokraďových ekosystémov, ako aj na vplyv rôznych zásahov do nich a štúdium efektívnych opatrení na ochranu a manažment povodí, revitalizáciu tokov, obnovu mokraďí a pod.

Konvencia svojim členom ukladá zabezpečiť včasnú informovanosť o zmenách v ekologickom charaktere mokraďí. Preto je pravidelné monitorovanie predpokladom zlepšovania ich obhospodarovania. Brisbanská konferencia položila dôraz na monitoring hydrologických charakteristík mokraďí.

Zlepšovanie organizačného zabezpečenia, legislatívy a administratívy

Prehodnotenie existujúcich legislatívnych nástrojov

Povodie rieky Bräknean vo Švédsku

(vrátane daňových opatrení), inštitucionálneho zabezpečenia a praxe v jednotlivých rezortoch a ich zdokonaľovanie v záujme kompatibility so záväzkami vyplývajúcimi z prístúpenia k Dohovoru môže viesť k výraznému zlepšeniu plnenia záväzkov v jednotlivých krajinách. Konvencia spracovala návod na praktickú realizáciu koncepcie múdreho využívania mokraďí, v ktorom má významné miesto aj vytváranie národných ramsarských výborov a ich zapájanie do plánovacích a rozhodovacích procesov.

Zapojenie miestnych komunít a súkromného sektora do ochrany a racionálneho obhospodarovania mokraďí

Občania by mali mať prvoradý záujem na rozumnom obhospodarovaní mokraďí v ich oblasti. Využitím skúseností a tradičných spôsobov hospodárenia nenarušajúcich charakter prirodzených mokraďí možno dosiahnuť zachovanie najvýznamnejších mokraďových ekosystémov v krajine a zosúladiť ho s hospodárskymi záujmami. Preto je v procese plánovania a rozhodovania dôležitá aktívna účasť miestnych komunít a súkromného sektora. Užitočné je zapojiť ich do práce na dokumentácii a monitorovaní mokraďových biotopov, i do prípravy a realizácie programov starostlivosti o tieto lokality. Jednou z ďalších ciest je vytváranie regionálnych komisí s účasťou oboch spomínaných zložiek.

Podpora vzdelávania personálu, osvety a výchovy obyvateľstva

Vzdelaní správcovia mokraďových území, kvalifikovaní úradníci rozhodujúci o využívaní mokraďí a informovaní obyvatelia sú predpokladom múdreho využívania mokraďí a integrovaného obhospodarovania povodí. Treba preto podporiť výchovu a vzdelávanie, medzinárodné školenia, kurzy, výmeny pracovníkov a zriaďovať informačné centrá. Podmienkou kvalitného vzdelávania je aj dobrá informačná databáza, prepojená na národnej i medzinárodnej úrovni.

Ekonomické hodnotenie mokraďí

Napriek tomu, že mokrade majú mnoho funkcií a významov, ich ekonomická hodnota nie je dostatočne vyčíslená. Produkty mokraďí a úžitok z ich funkcií môžu byť východiskom pre zisťovanie ich hospodárskeho významu. V predchádzajúcom období sa vytvorili i špecializované skupiny (napr. v organizácii Wetlands International) pre ekonomické hodnotenie funkcií a hodnôt mokraďí a tejto problematike sa venovala aj medzinárodná konferencia o mokradiach a rozvoji r. 1995 v Malajzii.

Spresňovanie terminológie, kritérií a smerníc

Ramsarská konvencia rozpracovala kritériá určovania medzinárodne významných mokradí, definovala ich a vypracovala smernice pre praktickú realizáciu koncepcie múdreho využívania mokradí, ako aj smernice pre plánovanie obhospodarovania mokradí, štandardizované formuláre na charakterizovanie medzinárodne významných mokradí, klasifikáciu ich typov, register ramsarských lokalít vyžadujúcich monitoring a urýchlené opatrenia na záchranu a manažment v nich. Prijala definíciu ekologického charakteru mokradí a smernice na opis a udržiavanie ekologického charakteru ramsarských lokalít, ako aj smernice na použitie registra mokradí vyžadujúcich opatrenia na záchranu (Montreux Record). Montreux Record je hlavným nástrojom, ktorý upozorňuje na lokality, v ktorých prebehli, prebiehajú, alebo môžu prebehnúť nežiaduce zmeny a vyžadujú preto prioritnú pozornosť a opatrenia či finančnú podporu domácich a medzinárodných orgánov a organizácií.

K doterajším všeobecným kritériám reprezentatívnych alebo jedinečných mokradí, kritériám založeným na rastlinách a živočíchoch a špecifickým kritériám vychádzajúcim z vtáčích populácií v mokradiach, pribudli osobitné kritériá určovania mokradí medzinárodného významu založené na rybách a niektorých iných vodných živočíchoch. Za medzinárodne významné sa v súčasnosti môžu považovať mokrade, kde žijú významné populácie pôvodných poddruhov, druhov alebo čeľadí rýb, ich vývojových štádií, ktoré sú reprezentatívne a prispievajú ku globálnej biologickej diverzite, sú významným zdrojom potravy pre ryby, miestami ich rozmnožovania a vývoja, alebo sú migračnými cestami.

Do ramsarského klasifikačného systému mokradí boli zaradené aj podzemné krasové a jaskynné hydrologické systémy.

Zlepšovanie odbornej práce Konvencie

Konvencia o mokradiach si vytvorila odborné orgány a spolupracuje so špecializovanými partnerskými organizáciami (IUCN, Wetlands International, WWF International, BirdLife International). Pre Slovensko je významné, že jedným z členov vedeckej a odbornej komisie Dohovoru (Scientific and Technical Review Panel) sa stal RNDr. M. J. Lisický, CSc. Táto komisia rieši odborné problémy a úlohy zo zasadnutí orgánov Ramsarskej konvencie.

Zlepšovanie finančných možností, zdokonaľovanie systému získavania finančných zdrojov a zmena dotlačnej politiky

Na realizáciu cieľov Dohovoru sú potrebné značné finančné prostriedky, čo kladie nároky na rozpočty jed-

Mokrade v južnom Švédsku

notlivých krajín i na získavanie ďalších zdrojov. Okrem pravidelných členských príspevkov sa očakávajú väčšie dobrovoľné dotácie a lepšia sprostredkovateľská činnosť Byra konvencie. Doterajší názov Fondu na ochranu mokradí sa zmenil na *Ramsarský fond malých grantov pre ochranu a múdre využívanie mokradí*, ku ktorému budú mať prístup krajiny odporúčané Komisiou rozvojovej pomoci Organizácie pre ekonomickú spoluprácu a rozvoj (OECD).

Evidentný je tiež nový trend finančnej podpory, ktorý preferuje projekty trvalo udržateľného využívania a ochrany mokradí.

Zlepšovanie spolupráce s príbuznými konvenciami, organizáciami a agentúrami

Ramsarská konvencia hodlá úzko spolupracovať s Dohovorom o biologickej diverzite, pričom chce mať naďalej prioritu v ochrane biodiverzity mokradí. Sekretariáty oboch konvencií podpísali v januári 1996 Memorandum o spolupráci.

V ďalšom období sa bude rozširovať a prehľbovať spolupráca aj s Rámcovým dohovorom o klimatických

Ramsarská lokalita v Moretonskom zálive v štáte Queensland (správne stredisko Brisbane) v Austrálii

zmenách, Dohovorom o migrujúcich druhoch živočíchov i s Globálnym fondom pre životné prostredie (GEF) a jeho agentúrami – Svetovou bankou, UNDP a UNEP a s mimovládnyimi organizáciami. Predpokladá sa vytvorenie silného synergického hnutia v prospech mokradí a racionálneho a efektívneho využívania dostupných zdrojov.

Podpora mimovládnych organizácií

Mimovládne organizácie sú často hybnou silou pri dosahovaní cieľov Dohovoru. Zdôrazňuje sa úloha záujmových skupín a miestnych mimovládnych organizácií v procese implementácie konvencie a potreba vzájomnej spolupráce vládnych a mimovládnych organizácií.

Ďalšie výrazné trendy v práci Konvencie, ktoré sa odrazili v nových rezolúciách a odporúčaníach:

- Dosiahnuť, aby sa členmi Konvencie stali všetky krajiny sveta.

- Zdokonaľovanie procesu výberu a prihlasovania ramsarských lokalít.
- Skvalitňovanie údajov o mokradiach, najmä o tých, ktoré sú zaradené do Zoznamu mokradí medzinárodného významu.
- Zvyšovanie motivácie na podporu ochrany a múdreho využívania mokradí (napr. vytvorením Ceny ochrany mokradí).
- Rozvoj medzinárodnej spolupráce pri zabezpečovaní múdreho využívania mokradí.

Z tohto základu vychádza aj slovenská stratégia ochrany mokradí, ktorá bude spolu s Akčným plánom realizácie koncepcných cieľov predložená vláde SR na schválenie. Náš program nadväzuje na *Opatrenia na plnenie záväzkov vyplývajúcich z členstva SR v Dohovore o mokradiach* (Akčný plán na roky 1994–1996), ktoré schválila vláda SR r. 1994 a bude najvýznamnejším príspevkom Slovenska k výzve na zvýšenie aktivity v prospech mokradí pri príležitosti štvrtstoročného jubilea Ramsarského dohovoru.

VLADIMÍR HEINIGE, VLADIMÍR VELEBNÝ, EVA KLEMENTOVÁ, JANA SKALOVÁ

Hydromeliorácie a životné prostredie

V. Heinige, V. Velebný, E. Klementová, J. Skalová: Hydromelioration and Environment. Život. Prostr., Vol. 30, No. 6, 298–302, 1996.

Soil and water – two of the basic life resources on our planet – are the main treasures of Slovak country. Results of the soil research and ecology show that majority of the agricultural land requires simple or pretentious investements in fertilization. Treatment of water regime by land improvement and reclamation as drainage, irrigation, river regulation and construction of water reservoirs are essential for increasing soil fertility. Agromelioration is an important complement of the complex activities aimed to improve water-air regime and physical, chemical and biological properties of soil.

Irrigation does not have such a long tradition as the other melioration activities have, however, it is the last most intensive stage of land improvement. With development of irrigation techniques, construction of small water reservoirs as resources of water particularly in watersheds with passive water balance has been implemented. River regulations are constructed in connection with drainage outlets and flood control. Construction of water reservoirs and river regulation equipment have permanent ecological and enviromental impact.

Concentration and specialization, fundamental impact of land improvement on agricultural landscape and its environmental effects requires realization of reclamation, agromelioration, landconsolidation and landscape design as common complex of intervention in time consequent respecting economical and social effectiveness and ecological principles.